



# Werken met het goede voorbeeld

Petra Popma

## Snel van start in de ISK-alfaklas

Docenten die werken met 'echte' alfaleerlingen, zullen weten dat deze leerlingen, die in de moedertaal niet of nauwelijks hebben leren lezen en schrijven, een lange weg te gaan hebben in het Nederlandse onderwijs. Petra Popma schreef al eerder een artikel voor Les over het werken aan woordenschat in de alfaklas.<sup>1</sup> In dit artikel zoomt Petra Popma in op de allereerste fase van het alfabetiseringsproces. Aan welke doelen werk je in de startfase en wat zijn werkvormen die de leerling activeren en motiveren? Hoe geef je leerlingen een vliegende start? Aanleiding voor het artikel is het verschijnen van de nieuwe Leerlijn Alfabetisering ISK.<sup>2</sup>

## 'Bouwrijp maken'

Leerlingen die heel weinig schoolervaring hebben, hebben vaak een 'klassiek' beeld van onderwijs: de docent vertelt en de leerling schrijft. Des te frustrerender is het als je én de docent niet verstaat én je niet in het Latijnse schrift kunt schrijven. Het kunnen verstaan en begrijpen van de docent is dan ook een belangrijke voorwaarde voor succes in de alfaklas. Een startwoordenschat<sup>3</sup> van zo'n 100 woorden (zie afbeelding 1) is een noodzakelijk allereerste begin, met woorden in het hier en nu, direct relevant voor de leerling, en een aantal instructiewoorden zoals pak en geef.

Hoe je het schrijft is in deze fase nog even niet relevant; belangrijker is dat de leerling de geleerde woorden verstaat, herkent in een uitgesproken zin, en ook de woorden van elkaar kan onderscheiden. Aanbieden in de vorm van zinnestukjes helpt de leerling ook direct al op een natuurlijke manier de taal te leren. Met de kennis van deze basiswoorden en -zinnen krijgt de leerling al wat grip op zijn directe omgeving en het leren op school. Oefeningen als **Hoeveel woorden tel je?** en **Hoe vaak hoor je het woord pak?** zijn passend in deze fase. In de startfase kunnen ook het gebruik van de pen en een goede schrijfhouding geoefend worden, als dat nog nodig is, bijvoorbeeld door schrijfpatronen, letters en woorden over te trekken en in de lucht te schrijven, en kan de leerling kennismaken met het gebruik van leerprogramma's op de computer.

## Alle zeilen bijgezet

Het kunnen begrijpen en opvolgen van instructies is een belangrijk doel in de startfase. De gesproken woorden en zinnen van de docent zijn abstracte geheugen voor de leerling, die daardoor gemakkelijk weer uit het geheugen verdwijnen. Je hebt dan een docent nodig die met activerende werkvormen en aantrekkelijke inhoud inspireert en motiveert. Een voorbeeld van zo'n werkvorm is de **Ik, wij, jij-aanpak**<sup>4</sup> om woorden en zin-

nen in te slijpen en de leerlingen stapsgewijs naar een volgend punt in hun ontwikkeling te brengen. De docent doet eerst voor (de **ik-stap**), dan doen alle leerlingen samen na (de **wij-stap**) en vervolgens kunnen individuele leerlingen nadoen (de **jij-stap**). Leerlingen imiteren de woorden, de zinnen of de werkwijze die de docent voordoet en oefenen ermee tot ze het zelfstandig kunnen. De aanpak is bekend als succesvolle manier om te leren schrijven (Fisher & Frey, 2013), maar is ook geschikt voor de ontwikkeling van mondelinge vaardigheden bij laaggeschoolde beginners: kijken, luisteren en dan nadoen sluit aan bij eerdere manieren van leren.

## Een startwoordenschat van zo'n 100 woorden is een noodzakelijk allereerste begin

De hele klas kan meedoen met zo'n oefening: de meer gevorderde leerlingen helpen bij het geven van het goede voorbeeld, de minder gevorderde leerlingen kunnen voorzichtig proberen mee te doen. De voordelen zijn dat de leerlingen herhaald een goed voorbeeld te horen krijgen en dat ze herhaaldelijk zelf ook kunnen oefenen met spreken in een veilige situatie. De steun van de docent wordt geleidelijk aan minder, tot deze niet meer nodig is. Beeld en gebaren erbij werken versterkend: rode en groene kaartjes voor ja en nee, schudden en knikken met het hoofd of gebruik van andere gebaren kunnen worden ingezet als steun bij de taalproductie. Zo worden alle zeilen bijgezet bij het inslijpen.

De **Ik, wij, jij-aanpak** leent zich er ook voor uitgevoerd te worden door ondersteuners in het onderwijs, zoals klasse-assistenten en vrijwilligers, omdat de struc-



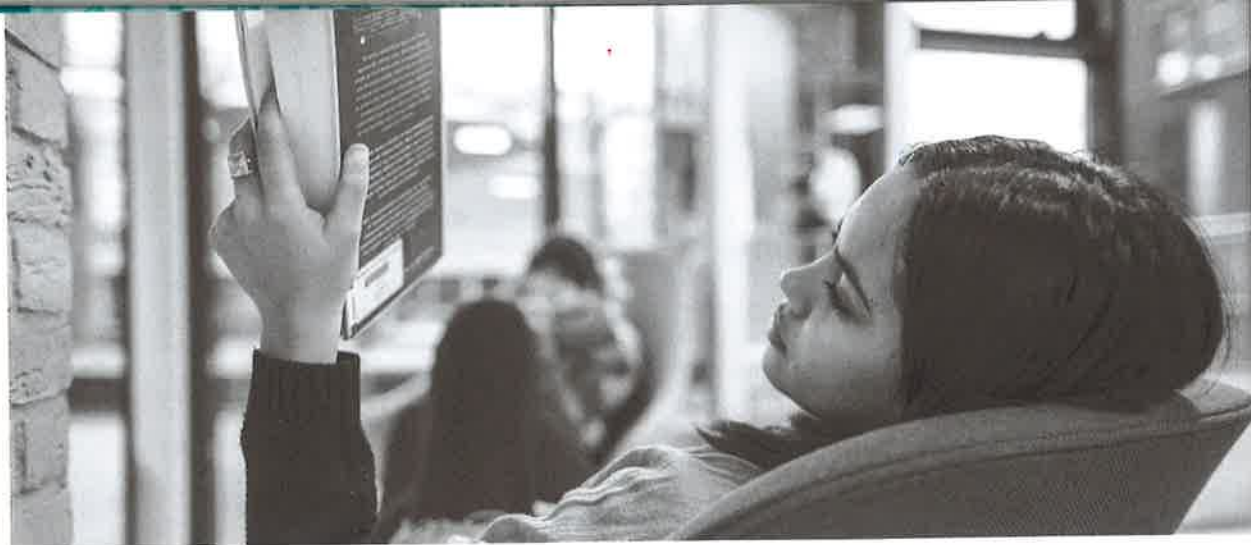
## Woordenschat

### Woordenschat Alfa A

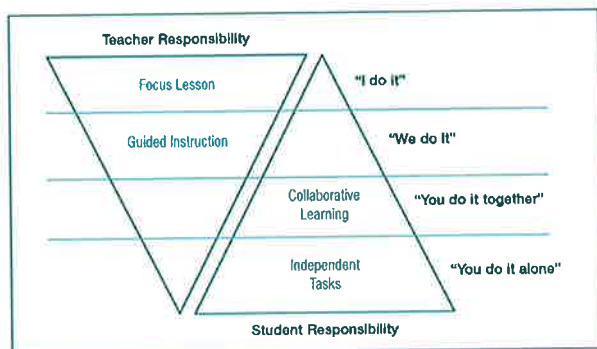
Kent voldoende woorden om te begrijpen wat de docent vertelt in de situatie van de eerste kennismaking met de klas en met naar school gaan.

Onderdeel	Vaardigheden	Tekstkenmerken
1. Startwoordenschat, 100 woorden	<ul style="list-style-type: none"><li>- Kent enkele woorden die gebruikt worden bij kennismaking.</li><li>- Kent enkele woorden van voorwerpen in de klas.</li><li>- Kent enkele woorden rond eten en drinken.</li><li>- Kent enkele woorden van het lichaam.</li><li>- Kent de dagen van de week.</li><li>- Kent enkele woorden die volgorde aangeven, zoals eerst, voor en dan.</li><li>- Kent enkele instructiewoorden, zoals pak, geef, zeg.</li><li>- Kent enkele overige hoogfrequente woorden zoals belangrijk, wit,</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>- De woorden zijn kort.</li><li>- De woorden zijn relevant voor het hier en nu.</li><li>- De woordkennis is receptief en deels ook productief.</li></ul>

Afbeelding 1 Streefdoelen Woordenschat Alfa A, uit Leerlijn Alfabetisering ISK



tuur zo helder is. De ondersteuner hoeft alleen tekst of plaatjes te hebben (een lijst met zinnen, een dialoog, een serie afbeeldingen, een praatplaat) en de instructie: **Luister goed, zeg na** (iedereen), **en nu jij** (individuele leerling). Ook kunnen meer gevorderde leerlingen met een goede uitspraak als 'docent' zo'n oefening leiden.



Afbeelding 2 I do, We do, You do-aanpak (uit Fisher & Frey 2013)

### Het goede voorbeeld

Een andere vorm van geleide inoefening is het werken met de aanpak die ook bij TPRS<sup>5</sup> gebruikt wordt, maar dan zonder schrift. Bij deze aanpak stelt de docent naar aanleiding van een afbeelding steeds een andere vraag, waarop de leerlingen met min of meer hetzelfde antwoord reageren. De docent werkt bijvoorbeeld met een praatplaat<sup>6</sup> waarop een meisje een boek pakt. Eerst wordt de woordbetekenis aangebracht, als dat nog nodig is: **het meisje, pakt, het boek**, en andere woorden die bij deze oefening gebruikt worden, zoals **de koek** en **de jongen**. De docent presenteert dan de kernzin: **Het meisje pakt een boek** en stelt vervolgens de vraag: **Pakt het meisje een boek?** De leerlingen antwoorden gezamenlijk met: **Ja, het meisje pakt een boek**. De docent stelt vervolgens de vraag: **Pakt de jongen een boek?** De leerlingen: **Nee, het meisje pakt een boek**. De leerlingen herhalen op die manier dus steeds dezelfde zin. Zodra de leerlingen die zin begrijpen en vlot kunnen uitspreken, kan het wat moeilijker worden gemaakt met een vraag met **of**: **Pakt het meisje een boek of een koek?** De leerlingen antwoor-

den met: **Het meisje pakt een boek**. Impliciet worden op deze manier de uitspraak, de verschillende basiszinsstructuren en ook het abstracte woord **of** aangeboden. En ook hier kunnen minder gevorderde leerlingen uitgedaagd worden door meer of minder vaak individueel de reactie te geven. Zodra de aanpak bekend is bij de leerlingen kunnen ze in drietallen zelfstandig aan het werk, waarbij een meer gevorderde leerling 'de docent' is. En als iedereen goed gewend is aan de manier van werken kan de docent op een abstracter niveau gaan werken en woorden aanbieden als het begin, het eind, eerst en de letter om zo de begrippen die de leerling nodig heeft bij het leren lezen en schrijven aan te brengen.

## Het kunnen begrijpen en opvolgen van instructies is een belangrijk doel in de startfase

### Versterking van motivatie

Met een flinke mondelinge kennis van basiswoorden en -zinnen is het fundament voor de alfabetisering gelegd en kan de leerling gaan werken aan het leren van de letters en de klanken. Het woord 'sap' lezen (s-a-p) is makkelijker als je weet wat het betekent en het woord auditief, visueel en tactiel al een plaats in je hersenen heeft. De stap naar schrijven is dan de volgende. Ook hier geldt dat het motiverender is iets te kunnen schrijven wat betekenis voor je heeft. Met de kennis van woorden en zinnen in het hoofd is het zelf schrijven van (goede) zinnen gemakkelijker dan wanneer het om betekenisloze eenheden gaat. Dat pleit er ook voor leerlingen naast technische taken ook functionele taken te geven.

En wat doe je dan met de leerling die dan nog steeds vragend zit te kijken en bij alles wat de docent zegt een vertaling vraagt aan zijn medeleerlingen? Is het erg als leerlingen in hun moedertaal praten in de les? Uit onderzoek bij volwassenen<sup>7</sup> blijkt dat gebruik van de moedertaal bij de instructie ondersteunend

werkt bij alfaleerders. Voor leerlingen in de ISK geldt dat des te meer: zij moeten nog veel kennis opdoen van de wereld, en het maakt eigenlijk niet uit in welke taal dat gebeurt. Thuis in de moedertaal blijven praten is dan ook niet erg. Het zorgt ervoor dat ze zich verbonden voelen, en ook in dat contact kan kennis worden uitgebreid. Wat natuurlijk niet wegneemt dat het goed is voor hun Nederlands als ze veel met Nederlandstaligen spreken.

Even checken of uw alfales 'snelle start-proof' is? Leg uw les dan langs deze vragen:

1. Zijn de aangeboden woorden en zinnen relevant en interessant?
2. Leren de leerlingen deze eerst mondeling?
3. Wordt er voldoende herhaald en ingeslepen?
4. Zijn de leerlingen actief bezig in de les?
5. Ervaart de leerling succes, hoe klein dan ook?

### Petra Popma

De auteur is senior adviseur en trainer bij het ITTA, Kennisinstituut voor Taalontwikkeling van de Universiteit van Amsterdam.

Correspondentie: [petra.popma@itta.uva.nl](mailto:petra.popma@itta.uva.nl)

### Noten

1. Petra Popma, **Aan de slag met woorden leren in de alfaklas**. In Les 202, 2017.
2. De **Leerlijn Alfabetisering ISK** bevat naast een beschrijving van startdoelen ook een basiswoordenlijst, streefdoelen voor alle taalvaardigheden en tips voor lesmaterialen. De leerlijn is ontwikkeld door ITTA in samenwerking met Schoolinfo en een expertgroep ISK-docenten. Ze is onlangs online gegaan op **Wikiwijs**: [www.wikiwijs.nl/startpagina/vo-isk/](http://www.wikiwijs.nl/startpagina/vo-isk/).
3. **Startwoordenschat Alfabetisering ISK**: [www.wikiwijs.nl/app/uploads/ISK\\_startwoordenschat-100-woorden.pdf](http://www.wikiwijs.nl/app/uploads/ISK_startwoordenschat-100-woorden.pdf)
4. Fisher, D., & Frey, N. (2013). **Better Learning Through Structured Teaching: A Framework for the Gradual Release of Responsibility**, 2nd Edition. [www.ascd.org/publications/books/113006/chapters/Learning,-or-Not-Learning,-in-School.aspx](http://www.ascd.org/publications/books/113006/chapters/Learning,-or-Not-Learning,-in-School.aspx)
5. Voor meer informatie over TPRS zie de websites van Taalleermethoden: [www.taalleermethoden.nl/](http://www.taalleermethoden.nl/) en **TPRS Academy**: <https://tprsacademy.com/>.
6. Praatplaten die voor jongeren interessant zijn, zijn via internet te vinden.
7. Kurvers, J. & Stockmann, W. (2009). **Wat werkt in Alfabetisering NT2?** Een onderzoek naar succesfactoren Alfabetisering NT2. Tilburg: Universiteit van Tilburg.